

Archeologienota Kapellen – Klavertje 4

Verslag van resultaten

Davy Herremans

Projectcode – 2022I147

Goed in erfgoed
Blauwesteenstraat 16A
9070 Heusden
www.goedinerfgoed.be

© 2022 – Goed in erfgoed Comm. V.

Niets uit deze publicatie mag vermenigvuldigd worden, opgeslagen in geautomatiseerde gegevensbestanden en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook (digitaal, mechanisch, door fotokopie) zonder toestemming van Goed in erfgoed Comm. V.

Goed in erfgoed Comm. V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

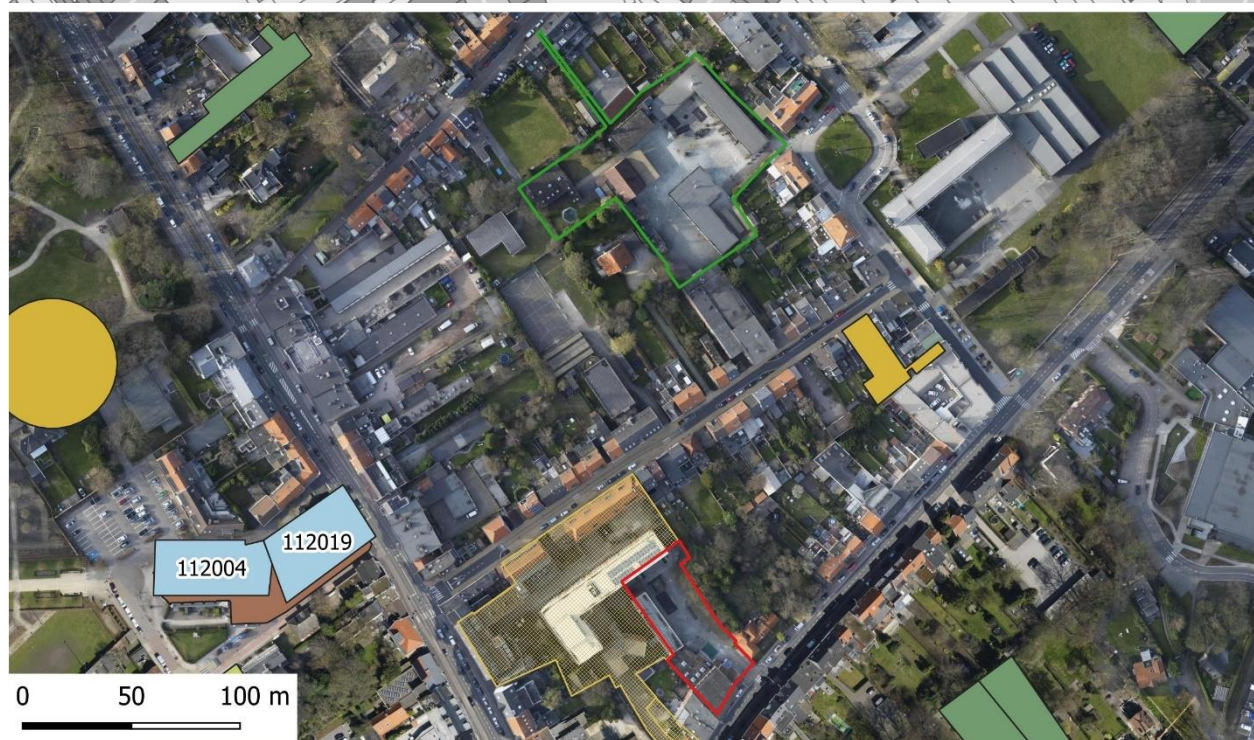
Inhoud

1. Beschrijvend gedeelte	4
1.1. Administratieve gegevens, situering en voorkennis.....	4
1.2. Onderzoeksopdracht	6
1.2.1. Aanleiding	6
1.2.2. Vraagstelling	6
1.2.3. Randvoorwaarden	6
1.3. Geplande werken	8
1.3.1. Bestaande toestand.....	8
1.3.2. Nieuwe toestand	8
1.3.2. Impactanalyse	9
2. Bureauonderzoek	11
2.1. Onderzoeksstrategie en –methode	11
2.1.1. Landschappelijke situering.....	11
2.1.2. Historisch-cartografische situering.....	11
2.1.3. Archeologische situering	12
2.2. Databeheer	12
2.3. conservatie-assessment	12
2.4. Assessment van het onderzochte gebied.....	14
2.4.1. Methoden, technieken en criteria	14
2.4.2. Landschappelijke situering.....	14
2.4.2.1. Topografie, geomorfologie en hydrografie	14
2.4.2.2. Geologie	16
2.4.2.2. Bodemtype	16
2.4.2.3. Bodemerosie.....	16
2.4.1.4. Bodemgebruik.....	16
2.4.3 Historisch-cartografische situering	17
2.4.4. Archeologische situering	19
.....	20
3. Datering en archeologische verwachting	21
4. Synthese	21
Samenvatting.....	24
Bibliografie	25
Lijst van figuren.....	26

1. Beschrijvend gedeelte

1.1. Administratieve gegevens, situering en voorkennis

Administratieve gegevens	
<i>Initiatiefnemer</i>	Zie privacyfiche
<i>Projectcode</i>	20221147
<i>Sitecode</i>	KAP-KL4-2022
<i>Nummer van het wettelijk depot of buitenlands equivalent hiervan</i>	nvt
<i>Erkend archeoloog</i>	Herremans Davy - OE/ERK/Archeoloog/2017/00166
<i>Termijn onderzoek</i>	07/09/2022-16/09/2022
<i>Thesauri Inventaris Onroerend Erfgoed</i>	Bureauonderzoek
Situering	
<i>Locatie projectgebied</i>	Engelselei 10, 2950 kapellen - Pastoor Vandenhoudtstraat 29, 2950 kapellen
<i>Bounding box</i>	154191.5774187819042709,222896.5549084104422946 : 54314.6815625509188976,223210.9422197991516441
<i>Oppervlakte percelen</i>	8345,55 m ²
<i>Kadaster</i>	KAPELLEN 2de Afd., Sec. E, Perc. 302/N, 314/W2, 315/R
<i>Topografische kaart/kadasterkaart</i>	Figuur 1
Voorkennis archeologie	
<i>Archeologisch monument</i>	Nee, Figuur 1
<i>Archeologische zone</i>	Nee, Figuur 1
<i>Waarneming archeologie</i>	Niet, Figuur 1
<i>Kaart geen archeologie(CGA)</i>	Nee, Figuur 1
<i>Archeologienota of nota</i>	Nee, Figuur 1
<i>Eindrapport archeologie</i>	Nee, Figuur 1
Andere erfgoedinventarissen	Nee, Figuur 1

Projectgebied_2022I147

Engelselei

Pastoor Vandenhoudstraat

Beschermde monumenten

Vastgestelde inventaris bouwkundig erfgoed

Waarnemingen - archeologische elementen (CAI)

Bekrachtigde (archeologie)nota's

Figuur 1 het projectgebied op de GRB-basiskaart (boven); het projectgebied met de relevante datalagen van de inventaris onroerend erfgoed. Basislaag recente orthofoto (onder) (© geopunt)

1.2. Onderzoeksopdracht

1.2.1. Aanleiding

De bouwheer plant de inrichting van de buitenruimte van basisschool Klavertje 4 in Kapellen. Het projectgebied bestaat uit twee delen. Het noordelijke deel aan de Pastoor Vandenhoudtstraat omvat het perceel gekend bij het kadaster onder het nummer KAPELLEN 2de Afd., Sec. E, Perc. 302/N; het zuidelijke deel aan de Engelse lei omvat de percelen: 314/W2, 315/R. De totale oppervlakte van de betrokken percelen betreft +/- 8345,55 (>3000 m²) waarvan meer dan 1000 m² wordt geroerd door de geplande werken met ingreep op de bodem. De opmaak van een archeologienota is verplicht in kader van de aanvraag tot omgevingsvergunning

1.2.2. Vraagstelling

Doel van dit bureauonderzoek is om na te gaan wat het archeologisch potentieel is van het projectgebied op basis van historisch-cartografische bronnen en gepubliceerde archeologische en landschappelijke data. Op deze manier wordt nagegaan (i) of verdere maatregelen in het kader van archeologisch (voor)onderzoek nodig zijn en (ii) welke dimensie die aannemen.

Het bureauonderzoek start vanuit volgende vraagstelling :

- Wat is op basis van de bestaande bronnen het archeologisch potentieel van het projectgebied?
- Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van één of meerdere archeologische sites binnen de grenzen van het projectgebied?
- Wat is de bewaringstoestand van deze eventuele site(s)?
- Welke impact hebben de geplande werken op het eventuele archeologisch erfgoed?
- Biedt het projectgebied een potentieel op kennisvermeerdering?
- Wat is het kader waarin dit kennispotentieel kan of moet geëxploiteerd worden?

1.2.3. Randvoorwaarden

Deze archeologienota beperkt zich tot een bureauonderzoek. Verder valuatie met of zonder ingreep op de bodem kon niet worden georganiseerd voorafgaand aan de vergunningsaanvraag omwille van praktische en juridische redenen. Het terrein is vandaag bebouwd en verhard. Terreinwerk voorafgaand aan de sloop is niet mogelijk en de sloop is onderwerp van de voorliggende vergunningsaanvraag.

Het bureauonderzoek beperkt zich tot gepubliceerde of tenminste toegankelijk bronnen.

Projectgebied_2022I147

Engelselei

Pastoor Vandenhoudstraat

Figuur 2 bestaande toestand

1.3. Geplande werken

De bouwheer plant de inrichting van de buitenruimte van basisschool Klavertje 4 in Kapellen. Daarbij worden twee deelgebieden aangepakt: een zone die wordt aangeduid met site Pastoor Vandenhoudstraat en een zone aangeduid met site Engelselei.

1.3.1. Bestaande toestand

Percelen 302/N (site Engelselei) en 315/R (site Pastoor Vandenhoudstraat) zijn vandaag vrijwel volledig bebouwd en verhard. Perceel 314/W2 kent eveneens bebouwing en verharding omgeven door beperkte zones grasland (+/- 650 m² in totaal).

1.3.2. Nieuwe toestand

Site Engelse Lei

De inrichting van de buitenruimte hier bestaat uit :

- het verwijderen van de bestaande verharding en de aanleg van nieuwe verharding. Het materiaalgebruik daarbij is divers gaande van rubbergietvloer (nummer 6 op plan), kunstgras (8), betonstraatstenen (9&10).
- Visuele en fysieke afbakening van een aan tal buitenruimten zoals een buitenklasje, speelberm, zithoek, verkeersplein, panna veld en zandbak;
- Installatie van een aantal speeltuigen
- Aanplant van diverse bomen
- Organisatie van een fietsenstalling en berging
- Aanleg van een toegangsweg voor de brandweer

Site Pastoor Vandenhoudstraat

De inrichting van de buitenruimte hier bestaat uit :

- het verwijderen van de bestaande verharding en de aanleg van nieuwe verharding. Het materiaalgebruik daarbij is divers gaande van rubbergietvloer (nummer 6 op plan), kunstgras (8), betonstraatstenen (9&10).
- Visuele en fysieke afbakening van een aan tal buitenruimten zoals een zithoek, verkeersplein, panna veld, een basket-/badminton-/volleyballveld, diverse zithoeken, diverse zandbakken en een buitentheater.
- Installatie van een aantal speeltuigen
- Aanplant van diverse bomen
- Aanleg van een toegangsweg voor de brandweer

1.3.2. Impactanalyse

De impact van de geplande werken kan opgedeeld worden in :

- (i) een aantal meer lokale ingrepen zoals de aanplant van bomen, de installatie van speeltuigen en beperkte reliëfwijzigingen in functie van het afbakenen van een aantal functionele zones;
- (ii) (ii) een meer vlakdekkende ingreep met de uitbraak en vervanging van de bestaande verharding.

Wat betreft de lokale ingrepen, blijft de impact op de bodem en eventueel archeologisch erfgoed beperkt. De reliëfwijzigingen verstoren niet dieper dan de historische verstoring door de aanleg van de bestaande verharding (40-50 cm). Enkel ter hoogte van perceel 314/W2 dat vandaag niet verhard is, moet gerekend worden op een beperkte en lokale bijkomende verstoring. De aanplant en installatie van speeltuigen zorgt eveneens voor een diepere verstoring maar erg lokale verstoring.

Ook bij de vlakdekkende ingrepen blijft de impact op de bodem en eventueel archeologisch erfgoed beperkt. De nieuwe verharding kent een opbouw van +/- 40 cm. De verstoring van de aanleg is daarmee gelijk aan de historische verstoring door de aanleg van de bestaande verharding. Enkel ter hoogte van de brandweg wordt een koffer van +/- 60 cm diepte voorzien voor bijkomende stabilisatie en fundering.

Hieronder worden de plannen afgebeeld op klein formaat. De plannenbundel wordt aan hoge resolutie toegevoegd aan de archeologienota via de privacyfiche.

2. Bureauonderzoek

2.1. Onderzoeksstrategie en -methode

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door Herremans Davy - OE/ERK/Archeoloog/2017/00166.

De nota werd opgemaakt op PC met Office- en Adobe-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving (QGIS). In die GIS werden de digitale ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, <https://geo.onroerenderfgoed.be/> en de website van de centraal archeologische inventaris (CAI).

Voor de diverse onderdelen van het assessment werden diverse bronnen gebruikt. Deze worden hieronder verder opgesomd en toegelicht. De bronnen en hun correcte bibliografische referentie zijn opgenomen in de voetnoten en/pf bibliografische lijst.

2.1.1. Landschappelijke situering

De basis voor de landschappelijke situering vormen diverse cartografische bronnen raadpleegbaar op de onlineportalen Geopunt en de Databank Ondergrond Vlaanderen (DOV).

Een set van digitale bronnen, zowel cartografisch als tekstueel, werden gericht geselecteerd op basis van hun relevantie ten aanzien van de uiteenlopende inhoudelijke aspecten (geologie, bodemkunde, bodemerosie, bodemgebruik, hydrografie en geomorfologie) en van de landschappelijke situering in de assessment.

2.1.2. Historisch-cartografische situering

Parameters bij de selectie van het historisch-cartografisch bronmateriaal zijn: relevantie, chronologische spreiding en toegankelijkheid. De hierboven opgesomde cartografische bronnen zijn in de eerste plaats gekozen om een diachroon overzicht te genereren van de bewoningsgeschiedenis in het projectgebied. Verder werd de toegankelijkheid van de cartografische bronnen in acht genomen. Voorkeur werd gegeven aan reeksen die vlakdekkend zijn gekarteerd, maar vooral ook vrij te raadplegen en af te beelden zijn.

De basis voor de historisch-cartografische situering betreft het kaartmateriaal ontsloten via Geopunt. Daarnaast werd gebruik gemaakt van kaartmateriaal, iconografie en geschreven archief ontsloten via Cartesius (www.cartesius.be).

Aanvullend werd gebruik gemaakt van beschikbare en toegankelijke historische literatuur.

2.1.3. Archeologische situering

Voor de archeologische situering werd gewerkt met inventaris.onroenderfgoed.be. Deze inventaris is het centrale verzamelpunt van alle onroerend erfgoed-data (inclusief archeologie) in Vlaanderen en bijgevolg een relevante startpunt voor bureauonderzoek. Aanvullend werd gebruik gemaakt van beschikbare en toegankelijke archeologische literatuur.

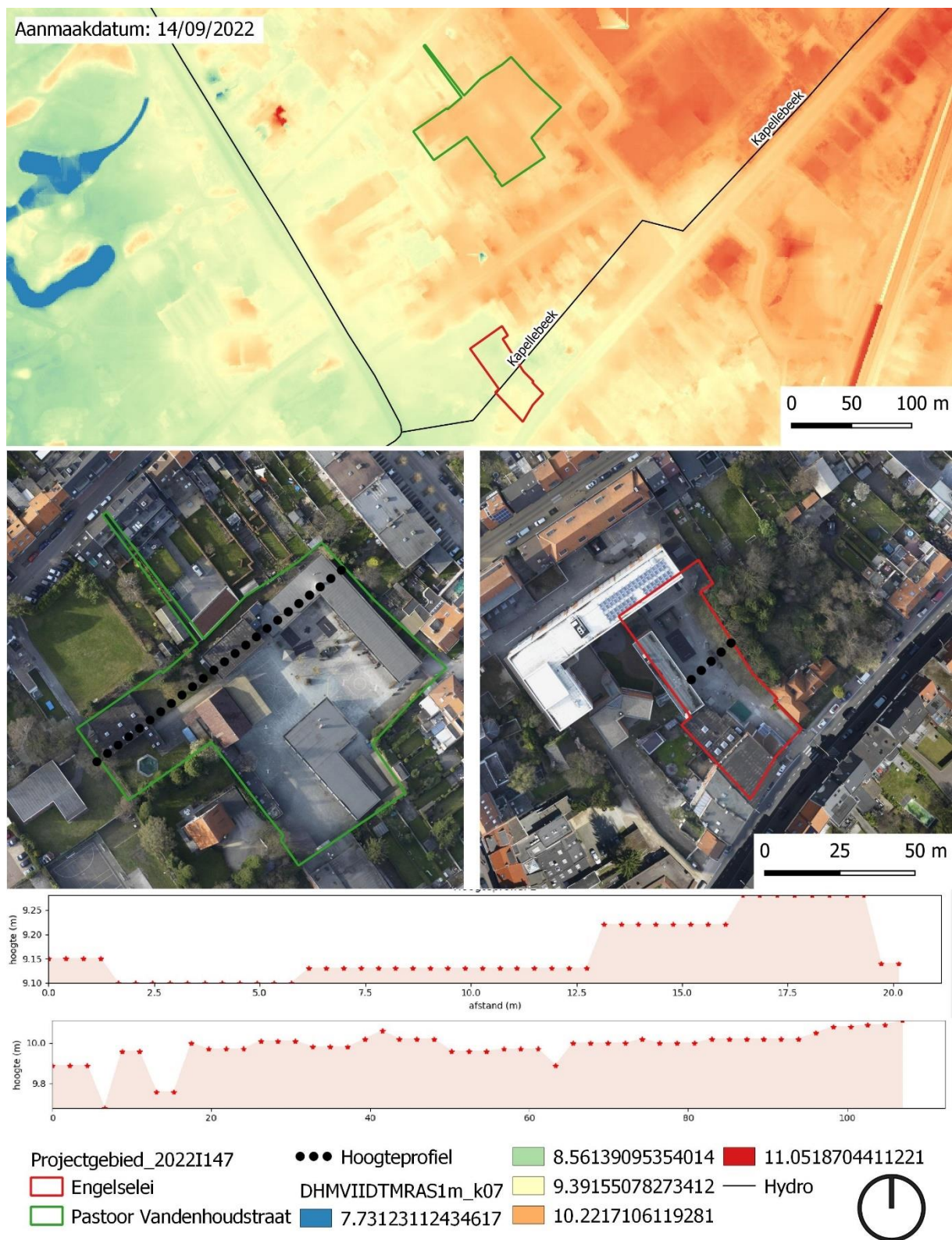
2.2. Databeheer

De digitale output van dit bureauonderzoek, gaande van de archeologienota zelf tot alle figuren, plannen, kaarten, lijsten en GIS-bestanden, wordt digitaal bewaard op twee fysieke gegevensdragers.

Naast bewaring op deze fysieke media wordt een bijkomend kopij voorzien op een virtuele drager (Google Drive).

2.3. conservatie-assessment

Een conservatie-assessment voor stalen of archeologisch vondstmateriaal is niet van toepassing voor dit bureauonderzoek.

Figuur 4 reliëf en hydrografie in het projectgebied. Basislaag DTM-Vlaanderen en recente ortho(©Geopunt)

2.4. Assessment van het onderzochte gebied

2.4.1. Methoden, technieken en criteria

Dit assessmentrapport omvat alle informatie uit het bureauonderzoek. Om het archeologisch potentieel van het projectgebied in te schatten en een antwoord te vormen op de vooropgestelde onderzoeksvragen worden de geselecteerde bronnen (supra) geanalyseerd en besproken. Uiteindelijk worden de resultaten van de verschillende deel-assessments samengebracht tot een synthese die het mogelijk maakt een gemotiveerd advies uit brengen met betrekking tot het nut van al dan verdergezet archeologisch onderzoek. Bij onvoldoende informatie wordt er uit gegaan van bijkomende maatregelen om tot een waardevol assessment van het projectgebied te komen.

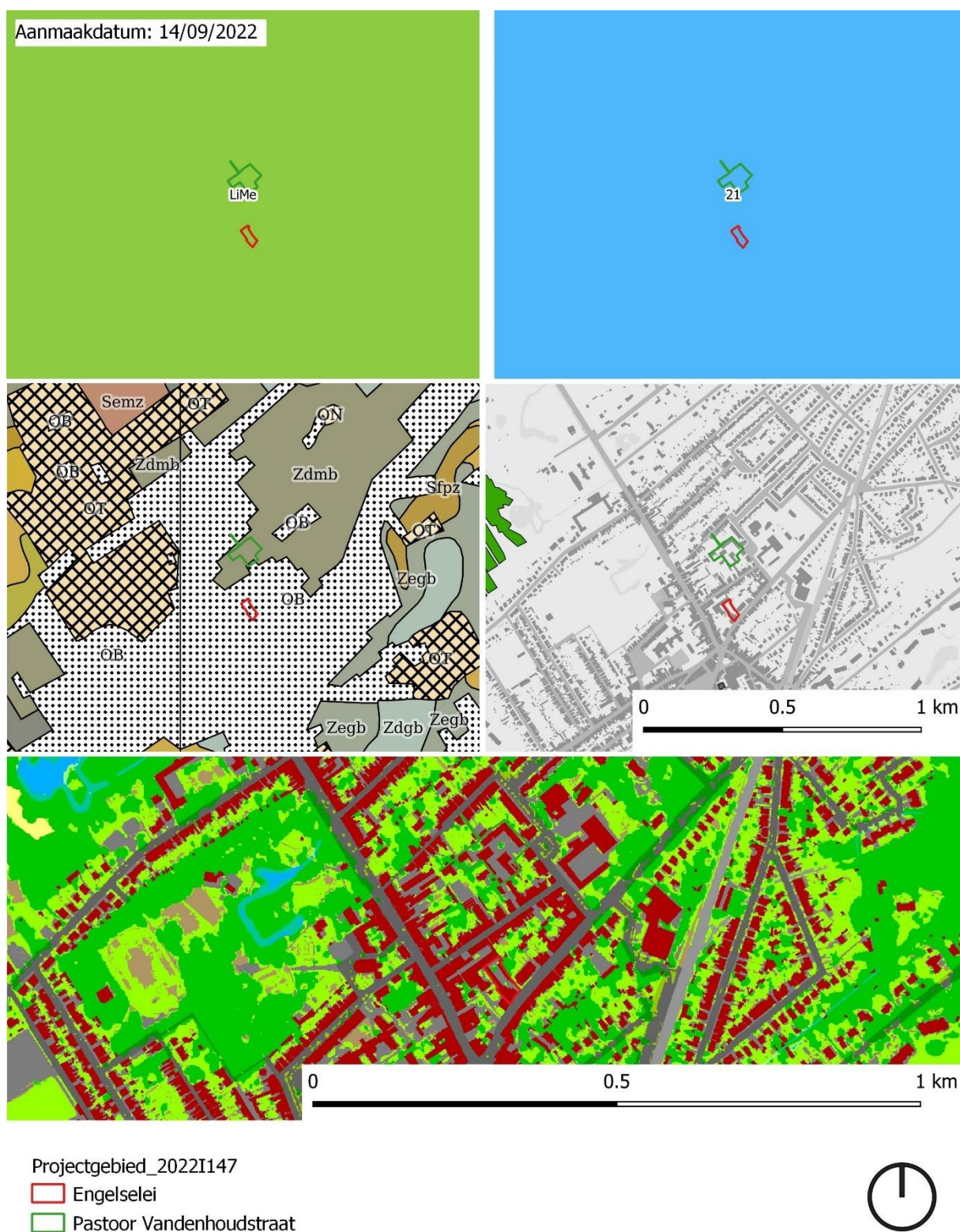
2.4.2. Landschappelijke situering

2.4.2.1. Topografie, geomorfologie en hydrografie

Als we het afgeleid digitaal terreinmodel (DTM) op ruimere schaal bekijken dan komt duidelijk tot uiting dat de oorspronkelijke topografie in grote delen is verdwenen door antropogene invloed ten gevolge van urbane ontwikkeling. Desalniettemin verschaft het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (DHMV II) enige informatie omtrent de geomorfologie, hydrografie en topografie van het projectgebied.

Het projectgebied situeert zich op de overgangszone van de lager gelegen Scheldepolders en de hoger gelegen licht golvende zandgebieden van de Kempen. Meer bepaald op een talud dat afhelt in zuidwestelijke richting en een geleidelijke overgang vormt tussen beide geomorfologische eenheden. Hydrografisch situeert de zone zich ter hoogte van het waterscheidingsvlak tussen het Scheldebekken en het stroomgebied van de Maas. De Scheldepolders en het projectgebied behoren tot het stroomgebied van de Schelde, en meer bepaald het Beneden Scheldebekken binnen het deelbekken van de Benedenschijn. De Kapellebeek stroomt doorheen het zuidelijk deel van het projectgebied. Het projectgebied bevindt zich in een bouwblok omgeven door historische wegtracé. In het westen, de Dorpstraat als deel van de historische baan Antwerpen – Roosendaal en vandaag de centrale as van het lintdorp. Ook de Ch. Pallemansstraat gaat terug op een historisch wegtracé. De tracés van de Julien Breugelmansstraat en de Christiaan Pallemansstraat zijn ook al zichtbaar op het 18de eeuwse kaartmateriaal. Engelselei is van recentere datum¹. Het projectgebied is nagenoeg vlak. In het noordelijk varieert de hoogte tussen +/- 9,8 en 10 m TAW; in het zuidelijk deel tussen +/- 9,15 en 9,25 m TAW. .

¹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kapellen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13686> (Geraadpleegd op 15-09-2022);

Figuur 5 Geologie en bodem ter hoogte van het projectgebied: de kwartair geologische kaart (linksboven), de tertiair geologische kaart (rechtsboven), de bodemkaart (linksmidden), de erosiekaart (rechtsmidden) en de bodemgebruikskaat (onder) (©geopunt)

2.4.2.2. Geologie

Op schaal van de geologie valt het studiegebied binnen de Tertiaire Formatie van Lillo en meer bepaald het Lid van Merksem. Dit lid kenmerkt zich door grijsgroene tot grijsbruine fijne tot middelmatige zandgronden. Ze zijn doorgaans glauconiet- en kalkhoudend en er zijn schelpfragmenten en siderietconcreties aanwezig (Figuur 5)².

Op het tertiair rust het quartair pakket. In het noordelijk deel van het projectgebied wordt het quartair gekenmerkt door sequentie type 21: de basis bestaat uit getijdenafzettingen (estuariene afzettingen) met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen (G(f)VPT,p-Te). Deze afzettingen dateren van het Vroeg-Pleistoceen. Daarop rusten mogelijke hellingsafzettingen van het Quartair (HQ) en zandige eolische afzettingen van het Weichseliaan of het Vroeg Holoceen (ELPw) (Figuur 5)³.

2.4.2.2. Bodemtype

Op de bodemkaart staat het projectgebied in grote mate gekarteerd als sterk vergraven gronden (OB) waarbij er wordt vanuit gegaan dat het bodemprofiel door het ingrijpen van de mens en bouwactiviteit werd gewijzigd of vernietigd. Een groot deel van het noordelijk projectgebied betreft Zdmb, matige natte plaggenbodems bestaande uit een homogeen humeuze bruinachtig of grijsachtige bovengrond van minstens 60 cm dik. De onderkant van het plaggendeek is dikwijls zwartachtig en zeer humusrijk; het betreft de bouwlaag van een begraven profiel in het plaggendeek verwerkt. Indien het begraven profiel een verbrokkelde textuur B is of een gesoliflueerde afzetting komen duidelijke roestverschijnselen voor. Is de ondergrond gevormd door een hydromorfe Podzol dan worden roestverschijnselen moeilijk te herkennen. In het plaggendeek vindt men roestverschijnselen tussen 40 en 60 cm⁴.

2.4.2.3. Bodemerosie

Het projectgebied ligt in urbaan gebied dat niet werd gekarteerd in functie van de bodemerosiekaart.

2.4.1.4. Bodemgebruik

Op de bodembekdeckingskaart staat het projectgebied gekarteerd als bebouwd terrein met verharding, gras en struiken.

² Databank Ondergrond Vlaanderen 2022: <https://www.dov.vlaanderen.be/> (Geraadpleegd op 15-09-2022)

³ Databank Ondergrond Vlaanderen 2022: <https://www.dov.vlaanderen.be/> (Geraadpleegd op 15-09-2022)

⁴ Databank Ondergrond Vlaanderen 2022: <https://www.dov.vlaanderen.be/> (Geraadpleegd op 15-09-2022)

2.4.3 Historisch-cartografische situering

Het ontstaan Kapellen situeert zich in de 13de eeuw wanneer de heerlijkheid Hoogenschoot wordt afgesplitst van de heerlijkheid Ekeren. Vervolgens stichtten de heren van Breda er een kapel die zich tegen 1277 verder zou ontwikkelen tot zelfstandige parochie (Van Osta 2007). Van het recht op de tienden in de parochie die ze zou behouden tot de opheffing van de abdij in 1797. Tot in de 16de eeuw bleef de heerlijkheid in handen van de heren van Breda om vervolgens over te gaan in op de hertogen van Hoogstraten. Tijdens de 16de eeuw had Kapellen diverse keren te maken met krijgsgeweld in de context van de Godsdiensttroebelen : in 1542 werd Kapellen verwoest door de Gelderse troepen onder leiding van Maarten van Rossum die nadien nog verder zou trekken richting Antwerpen. Ook ten tijden van het beleg van Antwerpen door de Spanjaarden (1583-1585) werden er vernielingen aangebracht met onder andere de verwoesting van de parochiekerk. Het dorp bleef vrijwel verlaten tot 1608, toen ook de kerk werd herbouwd⁵.

De Frickxkaart (1744) toont het projectgebied tijdens het midden van de 18de eeuw, meteen ook de vroegste kaart ter beschikking voor de dorpskern van Kapellen. Deze kaart biedt echter weinig concrete informatie met betrekking tot het projectgebied. We herkennen de kerk van Kapellen; de twee verkeersassen doorheen het dorp: de dorpsstraat (noordzuid verbinding) en het tracé Hoevensebaan-Ch. Pallemansstraat; en de Kappelebeek.

De Kabinetskaart van Ferraris (1771-1778) (Figuur 6) geeft een beeld van het projectgebied op het einde van de 18de eeuw. We zien verspreide bebouwing langs de Dorpsstraat. Meer naar het oosten ter hoogte van het projectgebied zien we vooral terrein in gebruik als weiland en akkerland, vaak omgeven door hoogstammen.

Het 19de eeuws kaartmateriaal met in het bijzonder de Vandermaelen-kaart (1846-1854), de Atlas der Buurtwegen (1841) en het Popp-kadaster (1842-1879) bieden één voor één een gedetailleerd beeld van het projectgebied (Figuur 6). De kaarten vertellen meer over de hydrografie: in het zuidelijk deel van het projectgebied loopt de Kapellebeek. Ten noorden ervan situeert zich een vierkant grachtsysteem dat uitvloeit in deze beek. Op de Atlas der buurtwegen en het Popp-kadaster lijkt er een relatie met het toponiem 'Hof van Haesten'. De grachtenpartij die vermoedelijk dit hof ooit afbakenende situeren zich net buiten de contouren van het noordelijk deel van het projectgebied. Dit noordelijk deel lijkt ook in de 19de eeuw onbebouwd en in gebruik als agrarische gronden. Hetzelfde kan gezegd worden voor het grootste stuk van het zuidelijk deel van het projectgebied. Enkel langs het trace van de Ch. Pallemansstraat lijkt zich al enige bebouwing te ontwikkelen.

⁵ Agentschap Onroerend Erfgoed 2022: Kapellen [online] <https://id.erfgoed.net/themas/13686> (Geraadpleegd op 15-09-2022)

Projectcode: 2022D55
Aanmaakdatum: 27/04/2022

Figuur 6 overzicht van relevant historisch kaartmateriaal en orthofoto's beschikbaar op geopunt: Ferrariskaart (1777) (linkssboven), Vandermaelenkaart (1846-54) (rechtsboven), Atlas der Buurtwegen (1840) (linksmidden), Poppkadaster (1842) (rechtsmidden), orthofoto 1971 (linksonder) en orthofoto 1979-1990 (rechtsonder) (©geopunt)

De opéénvolgende orthofoto's geven een beeld van de verdere ontwikkeling in het projectgebied tijdens de 20ste eeuw (Figuur 6). De luchtfoto's uit 1971 en de periode 1979-1990 zijn eerder grofkorrelig en laten weinig detailanalyse toe. Al vanop het vroegste beeld zien we ook de toegenomen bebouwing binnen het projectgebied. Het gaat enerzijds om de huidige schoolgebouwen en anderzijds de groeiende bebouwing langs de Ch. Pallemansstraat. Vergelijking met de hedendaagse luchtfoto (versie 2013-2015) maakt duidelijk dat in 1990 het actuele gebouwenbestand al in grote mate aanwezig was.

2.4.4. Archeologische situering

De Inventaris Onroerend Erfgoed vermeldt slechts drie waarnemingen in een straal van 500 m rond het projectgebied.

CAI record met ID 112004 verwijst naar een toevalsvondst gedaan in de Sint-Jacob-de-Meerderekerk tijdens de renovatie van de vloerverwarming. Het ging om sporen uit de Late middeleeuwen die mogelijk te maken hebben met de middeleeuwse voorloper van de huidige kerk 15de eeuwse gotische kerk met Classicistische en neogotische aanpassingen. ID 112019 verwijst naar de pastorie van de kerk bestudeerd op basis van historisch kaartmateriaal en iconografie (Houtman 2005). ID112005 situeert zich ten westen van de dorpskern langs de Hoevensebaan. Het gaat om de cartografische situering van het 'Blauwe Hof', een in oorsprong 16de eeuwse lusthof dat vandaag nog deels is bewaard in zijn 19de eeuwse toestand.

Verder vermelden we nog de bekrachtigde archeologienota's van Kapellen Zonnewende⁶ en Kappelen 't Brugske⁷, beiden met betrekking met een projectgebied tussen Kerkstraat en Hoevensebaan. Beide beperken zich tot een bureaustudie en hebben niet tot verdergezet vooronderzoek of opgraving geleid. Ook voor werken op de terreinen van het Mater Salvatorisinstituut werd een archeologienota opgemaakt ⁸. Ook hier werd geen verder vooronderzoek geadviseerd.

Kapellen wordt doorgaans ook geassocieerd met militair erfgoed. Kapellen situeert zich net binnen de Stelling Antwerpen, de verdedigingsgordel die de Duitsers tijdens WO1 vanaf 1916 aanlegden om een eventuele aanval vanuit Nederland te weerstaan. Kapellen ligt dan ook binnen de ankerplaats "Militair erfgoed op de overgang van Scheldepolders naar Kempen"(inventaris landschappelijk erfgoed, ID:135353). De relictten van deze linie situeren zich echter ten noorden en noordoosten van de dorpskern van Kapellen op relatief grote afstand van het projectgebied.

⁶ <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/1780>

⁷ <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/3794>

⁸ <https://id.erfgoed.net/archeologie/archeologienotas/13081>

Figuur 7 Archeologische waarnemingen en onderzoeken ter hoogte van het projectgebied volgens de Inventaris Onroerend Erfgoed (inventaris.onroerenderfgoed.be)

Verder is Kapellen ook gekend voor een zekere mesolithische aanwezigheid (CAI ID 105099; 105101; 101368; 105204). De prehistorische vondsten situeren zich echter op de hoger gelegen zangronden in het huidige heidegebied ten noorden en noordoosten van het dorp. Het projectgebied situeert zich in de polderzone en op landschappelijk minder aantrekkelijk gebied voor steentijdbewoning.

3. Datering en archeologische verwachting

Het projectgebied situeert zich in de dorpskern van Kapellen, meer bepaald ten oosten van de Dorpsstraat, de historische noordzuidas doorheen de kern en Ch.Pallemanstraat en Julien Breughelmansstraat die in tracé beide teruggaan tot tenminste de 18de eeuw. Het vroegste kaartmateriaal dat het projectgebied in beeld brengt dateert in het midden van de 18de eeuw. De terreinen zijn nog grotendeels. De aanzet van het huidige gebouwenbestand situeert zich in de 19de eeuw met eerst bewoning en bebouwing langs het tracé van de Ch. Pallemansstraat en later de ontwikkeling van het scholencomplex.

Landschappelijk gezien bevindt Kapellen en het projectgebied zich op de overgang van de Scheldepolders naar de hoger gelegen zandgronden van de Kempen en het heidegebied dat het dorp omgeeft. Een landschappelijke situatie met eerder beperkte kans op de aanwezigheid van steentijdsites, maar met een redelijke kans op sporen van menselijke aanwezigheid uit latere perioden.

Tot dusver leverde archeologisch onderzoek in de omgeving weinig resultaten op van bewoning voor de 13de eeuw, de periode dat Kapellen zich als heerlijkheid en parochie (Hoogenschoot) afgesplitst van de heerlijkheid Ekeren.

4. Synthese

Deze synthese brengt de resultaten uit het landschappelijke, archeologische en historisch-cartografisch assessment in confrontatie met de geplande werken. De beschikbare bronnen leveren voldoende informatie om de vooropgestelde onderzoeksvragen te beantwoorden:

- *Wat is op basis van de bestaande bronnen, het archeologisch potentieel van het projectgebied?*

Het archeologisch potentieel van het projectgebied is matig hoog. Het projectgebied situeert zich in de dorpskern van Kapellen. Landschappelijk gezien bevindt het projectgebied zich op de overgang van de Scheldepolders naar de hoger gelegen zandgronden van de Kempen en het heidegebied dat het dorp

omgeeft. Een landschappelijke situatie met eerder beperkte kans op de aanwezigheid van steentijdsites, maar met een redelijke kans op sporen van menselijke aanwezigheid uit latere perioden.

- *Zijn er indicaties voor de aanwezigheid van één of meerdere archeologische sites binnen de grenzen van het projectgebied?*

Nee

- *Wat is de bewaringstoestand van bodem en eventuele site(s) in het projectgebied?*

De aanleg van het bestaande gebouwenbestand en verharding in de loop van de 19de en 20ste eeuw heeft een aanzienlijke impact gehad op de ondergrond. Ter hoogte van de huidige schoolgebouwen, deels ook onderkelderde, is de verstoring groot en de bewaringstoestand slecht. De open ruimten zijn vandaag grotendeels ingericht als speelterrein. Hier is er sprake van een globale verstoring tot op +/-40-50 cm door de aanleg van de huidige verharding.

- *Welke impact hebben de geplande werken op het eventuele archeologisch erfgoed?*

De geplande werken worden in detail beschreven in § 1.3. Geplande werken.

Samenvattend kan de impact van de geplande werken opgedeeld worden in : (i) een aantal meer lokale ingrepen zoals de aanplant van bomen, de installatie van speeltuigen en beperkte reliëfwijzigingen in functie van het afbakenen van een aantal functionele zones; (ii) een meer vlakdekkende ingreep met de uitbraak en vervanging van de bestaande verharding.

Wat betreft de lokale ingrepen, blijft de impact op de bodem en eventueel archeologisch erfgoed beperkt. De reliëfwijzigingen verstoren niet dieper dan de historische verstoring door de aanleg van de bestaande verharding (40-50 cm). Enkel ter hoogte van perceel 314/W2 dat vandaag niet verhard is, moet gerekend worden op een beperkte en lokale bijkomende verstoring. De aanplant en installatie van speeltuigen zorgt eveneens voor een diepere verstoring maar erg lokale verstoring.

Ook bij de vlakdekkende ingrepen blijft de impact op de bodem en eventueel archeologisch erfgoed beperkt. De nieuwe verharding kent een opbouw van +/- 40 cm. De verstoring van de aanleg is daarmee gelijk aan de historische verstoring door de aanleg van de bestaande verharding. Enkel ter hoogte van de brandweg wordt een koffer van +/- 60 cm diepte voorzien voor bijkomende stabilisatie en fundering.

- *Biedt het projectgebied een potentieel op kennisvermeerdering?*
Nee. Het projectgebied biedt weliswaar archeologisch potentieel maar de impact van de werken op archeologisch erfgoed is eerder beperkt. De geplande werken situeren zich grotendeels in reeds verstoorde zones. De verstoring van ongeroerde bodem is eerder beperkt in diepte en steeds lokaal. Daardoor is er nergens kans op de nodige ruimtelijke inzichten (zowel horizontaal als verticaal) om tot kennisvermeerdering te komen. Daarom wordt het potentieel op kennisvermeerdering als laag ingeschat.

- *Wat is het kader waarin dit kennispotentieel kan of moet geëxploiteerd worden?*
De archeologienota op basis van bureauonderzoek wordt beschouwd als volledig. De bestaande archeologische en historische bronnen leverden voldoende informatie om aan te tonen dat het potentieel tot kennisvermeerdering laag moet worden ingeschat. Bijkomend vooronderzoek met ingreep op de bodem of een opgraving is kosten baten niet aangewezen en er is dan ook geen noodzaak tot het opstellen van een kader ter exploitatie van het archeologisch potentieel.

Samenvatting

De bouwheer plant de inrichting van de buitenruimte van basisschool Klavertje 4 in Kapellen. Het projectgebied bestaat uit twee delen. Het noordelijke deel aan de Pastoor Vandenhoudtstraat omvat het perceel gekend bij het kadaster onder het nummer KAPELLEN 2de Afd., Sec. E, Perc. 302/N; het zuidelijke deel aan de Engelse lei omvat de percelen: 314/W2, 315/R. De totale oppervlakte van de betrokken percelen betreft +/- 8345,55 (>3000 m²) waarvan meer dan 1000 m² wordt geroerd door de geplande werken met ingreep op de bodem. De opmaak van een archeologienota is verplicht in kader van de aanvraag tot omgevingsvergunning

Het archeologisch potentieel van het projectgebied is matig hoog. Het projectgebied situeert zich in de dorpskern van Kapellen. Landschappelijk gezien bevindt het projectgebied zich op de overgang van de Scheldepolders naar de hoger gelegen zandgronden van de Kempen en het heidegebied dat het dorp omgeeft. Een landschappelijke situatie met eerder beperkte kans op de aanwezigheid van steentijdsites, maar met een redelijke kans op sporen van menselijke aanwezigheid uit latere perioden.

De kans op archeologisch erfgoed uit vroegere periode is bestaande. Het projectgebied situeert zich op de flank van een zandrug, een landschappelijk aantrekkelijke plek. Uit analoge landschappelijke situaties weten we dat dit type gronden vaak al sinds het neolithicum werden bewoond. Uit de directe omgeving zijn er vindplaatsen gekend uit de Romeinse tijd en later.

De geplande werken beperken zich grotendeels tot de grenzen van het bestaande gebouwenbestand en de historische verstoring. Het projectgebied biedt nergens kans op de nodige ruimtelijke inzichten (zowel horizontaal als verticaal) om tot kennisvermeerdering te komen. Bijkomend vooronderzoek met ingreep op de bodem of een opgraving is kosten baten niet aangewezen.

Bibliografie

Houtman E. 2005: Een kaartboek van de Sint-Bernardsabdij Hemiksem 1666-1671.;
Bouwen door de eeuwen heen 10n2 p.471-472

Van Osta 2007, Enkele parochiale conflicten tussen Ekeren en Brasschaat (1660 en later),
Jaarboek van Heemkring Ekeren 25, 9-26.

Lijst van figuren

Figuur 1 het projectgebied op de GRB-basiskaart (boven); het projectgebied met de relevante datalagen van de inventaris onroerend erfgoed. Basislaag recente orthofoto (onder) (© geopunt)	5
Figuur 2 bestaande toestand.....	7
Figuur 3 ontwerpplannen site Engelselei (boven) en site Pastoor Vandenhoudstraat (onder)	10
Figuur 4 reliëf en hydrografie in het projectgebied. Basislaag DTM-Vlaanderen en recente ortho(©Geopunt)	13
Figuur 5 Geologie en bodem ter hoogte van het projectgebied: de kwartaire geologische kaart (linksboven), de tertiaire geologische kaart (rechtsboven), de bodemkaart (linksmidden), de erosiekaart (rechtsmidden) en de bodemgebruikskaart (onder) (©geopunt)	15
Figuur 6 overzicht van relevant historisch kaartmateriaal en orthofoto's beschikbaar op geopunt: Ferrariskaart (1777) (linkssboven), Vandermaelenkaart (1846-54) (rechtsboven), Atlas der Buurtwegen (1840) (linksmidden), Poppkadaster (1842) (rechtsmidden), orthofoto 1971 (linksonder) en orthofoto 1979-1990 (rechtsonder) (©geopunt).....	18
Figuur 7 Archeologische waarnemingen en onderzoeken ter hoogte van het projectgebied volgens de Inventaris Onroerend Erfgoed (©inventaris.onroerenderfgoed.be)	20